

AXLOQIY VA MA'NAVIY TARBIYA HAQIDA QADIMGI PANDNOMALAR

Xushnutova Mohigul Ulug'bekovna

Urganch RANCH texnologiya universiteti 2-kurs

Pedagogika mutaxassisligi magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17759098>

Annotatsiya

Ushbu ilmiy ishda qadimgi Sharq pandnomalarining axloqiy va ma'naviy tarbiya jarayonidagi o'rni, ularning pedagogik, ma'rifiy va falsafiy mohiyati har tomonlama tahlil qilinadi. "Qutadg'u bilig", "Hibat ul-haqoyiq", "Qobusnoma" va "Siyosatnoma" kabi asarlarda ilgari surilgan adolat, halollik, mehnatsevarlik, aql, tavoze, ilmga hurmat kabi fazilatlarining komil inson tarbiyasidagi ahamiyati asoslab beriladi. Tadqiqotda pandnomalarning zamonaviy ta'lim va tarbiya jarayonidagi qimmati, ularning axloqiy kompetensiyalarni shakllantirishdagi roli yoritilgan. Ish natijalari qadimgi pandnoma an'anasining bugungi pedagogik jarayonni boyitishi mumkinligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar:

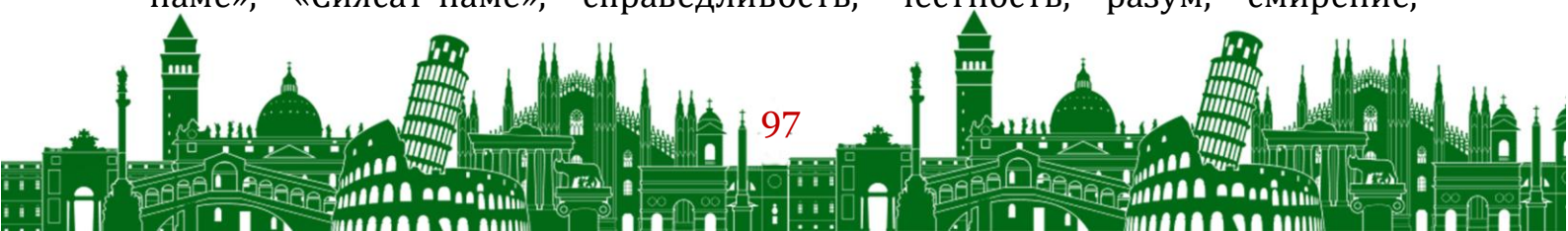
Pandnoma, axloqiy tarbiya, ma'naviy tarbiya, komil inson, Sharq donishmandligi, Qutadg'u bilig, Hibat ul-haqoyiq, Qobusnoma, Siyosatnoma, adolat, halollik, aql, tavoze, sabr, ilmga hurmat, til odobi, nafsni boshqarish, tarbiyaviy qadriyatlar,

Аннотация

В данной научной работе всесторонне анализируется роль древневосточных книг наставлений в нравственном и духовном воспитании личности. Рассматриваются педагогическая и философская сущность таких произведений, как «Кутадгу билиг», «Хибат уль-хакаик», «Кабус-наме» и «Сиясат-наме». Особое внимание уделено ценностям справедливости, честности, трудолюбия, разума, скромности и уважения к знаниям как основам воспитания совершенной личности. В исследовании раскрывается значение наставительных текстов для современного образовательного процесса и формирования нравственных компетенций. Полученные выводы подтверждают актуальность древних наставлений в развитии духовно-нравственного воспитания сегодня.

Ключевые слова:

Панднома, нравственное воспитание, духовное воспитание, совершенный человек, восточная мудрость, «Кутадгу билиг», «Хибат уль-хакаик», «Кабус-наме», «Сиясат-наме», справедливость, честность, разум, смирение,

терпение, уважение к знаниям, культура речи, управление страстями, воспитательные ценности.

Annotation

This research provides a comprehensive analysis of the role of ancient Eastern didactic literature in shaping moral and spiritual education. It examines the pedagogical and philosophical essence of classical works such as *Qutadghu Bilig*, *Hibat al-Haqa'iq*, *Qabusnama*, and *Siyasatnama*. The study emphasizes the importance of values such as justice, honesty, diligence, wisdom, humility, and respect for knowledge in forming the concept of a morally mature individual. It also highlights the relevance of these texts for contemporary education, showing how they contribute to the development of moral competencies. The findings demonstrate that ancient didactic traditions can significantly enrich modern educational practices.

Keywords:

Pandnama (didactic treatise), moral education, spiritual education, perfect/ideal person, Eastern wisdom, *Qutadghu Bilig*, *Hibat al-Haqa'iq*, *Qabusnama*, *Siyasatnama*, justice, honesty, intellect/wisdom, humility, patience, respect for knowledge, speech ethics, self-control, educational values.

Sharq xalqlarining ma'naviy madaniyati tarixida pandnoma janri alohida o'rin egallaydi. Ushbu janr inson tarbiyasi, axloqiy ongni shakllantirish, hayotiy yo'l tanlash jarayoniga bevosita ta'sir ko'rsatgan. Pandnomalarda shaxsning komillikka erishish jarayoni, jamiyatlardagi mavqei, burch va mas'uliyatga munosabati, ma'naviy qadriyatlar tizimi puxta falsafiy asoslangan.

Yusuf Xos Hojibning "Qutadg'u bilig", Ahmad Yugnakiyning "Hibat ul-haqoyiq", Kaykovusning "Qobusnoma", Nizomulmulukning "Siyosatnoma"si kabi asarlar turkiy va fors-tojik adabiy merosining eng yuksak namunalari hisoblanib, ularda axloqiy-ruhiy poklik, ilmga muhabbat, adolat, halollik, sabr, tavoze kabi fazilatlar yuksak qadriyat sifatida talqin etilgan. Mazkur ishda qadimgi pandnomalarning tarbiyaviy mohiyati, ularning bugungi ta'lim-tarbiya jarayonidagi ahamiyati ilmiy ravishda tahlil qilinadi.

Asosiy qism

Qadimgi Sharq pandnomalari insonning ma'naviy va axloqiy kamolotini shakllantirishda muhim o'rin tutadigan noyob manbalardir. Ushbu pandnomalarda milliy va umuminsoniy tarbiya tamoyillari bir-birini to'ldirgan holda ifoda etilgan bo'lib, ular o'z davri ijtimoiy hayoti, madaniy qadriyatlari va pedagogik qarashlarini mujassamlashtiradi. Mazkur janrning shakllanishi turli Sharq xalqlarining ma'naviy merosi bilan chambarchas bog'liq bo'lib, unda

qadimgi turkiy, arab va fors-tojik adabiyotlariga xos didaktik ruh, hikmat va ibratli ta'limotlar ustuvor o'rin egallaydi. Pandnomalarning mohiyati — insonni komillikka undash, unga hayotiy yo'l ko'rsatish va jamiyatdagi munosabatlarni axloqiy mezonlar asosida tartibga solishdir.

1. Qadimgi pandnomalarning shakllanishi va o'rni

Pandnoma janri Sharq ma'naviyatida o'rta asrlardan boshlab keng tarqalgan bo'lib, uning asosiy vazifasi — hayotiy tajribalarni nasihatlar orqali yangi avlodga yetkazishdir. Bu asarlar didaktik ruhda yozilgan, xalq pedagogikasining muhim tarkibiy qismi sifatida qaraladi.

2. "Qutadg'u bilig"dagi axloqiy va ma'naviy g'oyalar

Yusuf Xos Hojib o'z asarini adolat, davlat boshqaruvi, ilm, aql, qanoat, halollik kabi fazilatlarni uyg'un holda talqin qilishga bag'ishlaydi. Asardagi ramziy qahramonlar orqali komil inson modeli shakllantiriladi.

3. "Hibat ul-haqoyiq"da tarbiya tamoyillari

Ahmad Yugnakiy axloqiy poklik, halol mehnat, odob-axloq, insonparvarlik g'oyalarini keng yoritadi. Asar yoshlarni nafsga berilmaslikka, ilmga intilish va halol yashashga undaydi.

4. "Qobusnoma"da ijtimoiy-axloqiy ko'rsatmalar

Kaykovus "Qobusnoma"da hayotning turli jabhalariga oid pand-nasihatlar beradi: ota-ona hurmati, farzand tarbiyasi, do'stlik, mehnat, kasb egallash, davlat boshqaruvi va adab-odob masalalari alohida ko'rsatiladi.

5. Pandnomalarning zamonaviy tarbiyadagi ahamiyati

Bugungi globallashuv davrida yoshlar uchun ma'naviy immunitetni shakllantirish juda muhim. Qadimgi pandnomalar:

- A) shaxsiy mas'uliyatni mustahkamlaydi,
- B) axloqiy qarorlar qabul qilishga yo'naltiradi,
- C) tarbiyaviy qadriyatlarni shakllantiradi,
- D) milliy o'zlikni anglashga xizmat qiladi.

Shu bois, pandnomalar xalq pedagogikasining muhim qismi sifatida hozirgi ta'limda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan.

Xulosa

Qadimgi pandnomalar Sharq ma'naviy merosining bebaho boyligidir. Ular insonning axloqiy yetukligiga erishish, jamiyatning barqaror rivojlanishini ta'minlash va ma'naviy qadriyatlarni mustahkamlashga xizmat qilgan. Ushbu asarlar bugungi ta'lim-tarbiya jarayonida ham dolzarb bo'lib, yoshlarda vatanparvarlik, halollik, mas'uliyat, ilmga hurmat, bag'rikenglik kabi fazilatlarni shakllantirishga yordam beradi. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, pandnoma an'anasi

zamonaviy pedagogik jarayonni boyitishga qodir bo'lgan kuchli ma'naviy-pedagogik asosdir. Shu tariqa, qadimgi pandnomalar nafaqat tarixiy-adabiy yodgorliklar, balki zamonaviy ta'lim va tarbiya jarayonini boyitishga qodir bo'lgan ilmiy-pedagogik tizim sifatida baholanadi. Ularning har biridagi o'lmas hikmatlar bugungi tarbiya jarayonida yoshlarga hayotiy yo'l ko'rsatish, ularda ijtimoiy mas'uliyat, halollik, axloqiy poklik va ilmga muhabbatni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi..

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Yusuf Xos Hojib. Qutadg'u bilig. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, turli nashrlar.
2. Ahmad Yugnaki. Hibat ul-haqoyiq. – Toshkent: Fan, turli nashrlar.
3. Kaykovus. Qobusnoma. – Toshkent: Yangi asr avlodi.
4. Nizomulmulk. Siyosatnoma. – Tehron, turli nashrlar.
5. Karimov N., Jo'rayev M. O'zbek pedagogik fikri tarixi. – Toshkent: O'zMU, 2018.
6. Yo'ldoshev J., Qodirov E. Pedagogika tarixi. – Toshkent: O'qituvchi, 2006.
7. Berdiyev Q. Sharq pandnomalarida tarbiya masalalari. Ilmiy maqolalar to'plami.

